

Václav Klaus

stále
na cestách

originální záznamy
z návštěv blízkých
i dalekých zemí

INSTITUT
VÁCLAVA
KLAUSE

MLADÁ FRONTA

Václav Klaus

Stále na cestách

Vyšlo také v tištěné verzi

Vyrobeno pro společnost Palmknihy - eReading

MLADÁ FRONTA

Václav Klaus

Václav Klaus: Stále na cestách – e-kniha

Copyright © Mladá fronta, a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Stále na cestách

Václav Klaus

stále
na cestách

Mladá fronta

© Václav Klaus, 2019
Photo© Institut Václava Klause

ISBN 978-80-204-5146-0 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-204-5371-6 (ePub)

ISBN 978-80-204-5373-0 (Mobi)

ISBN 978-80-204-5372-3 (PDF)

Moje čtvrtá kniha tzv. „zápisků z cest“ (předcházející vyšla v roce 2015 v nakladatelství Grada) pokrývá mé postprezidentské cesty v letech 2015–2018. Jako všechny tři minulé „cestovní“ knihy je psána skutečně v průběhu těchto cest, často v letadle, není to žádné ex post domyšlené popisování zážitků, které jsem na těchto cestách prožíval. Jsou to, v tomto smyslu, v chaosu cest vznikající pracovní texty, nikoli dodatečně vyšperkované, z knih vyčtené věty. Není to o zeměpise, ale o společnosti.

V tomto svazku je shromážděno celkem 28 zápisků. V zahraničí jsem byl za tuto dobu pracovně či služebně (nepočítám v to např. cesty na lyže do Alp) více než 70krát. Žádné zápisky jsem nenapsal, když na ně nebyl čas, když byla cesta příliš krátká, když na ní nebylo nic zajímavého, když už jsem na stejném místě nebo stejné akci byl poněkolikráté. Sedmdesát násobeno v průměru třemi dny délky jedné cesty znamená, že jsem byl za tyto tři roky v zahraničí více než 7 měsíců. Jeden můj přítel zahajuje svou obvyklou SMS otázkou: „Kde jsi? V Africe nebo v Latinské Americe?“ Já jsem většinou doma, ale ten počet zahraničních cest je velký. Možná neúnosně velký.

Zápisky v této knize jsou jak o cestách relativně exotických – do jižního Maroka nebo Guatemaly, do Koreje, Izraele, Egypta i Malty, což nejsou obvyklé trasy českých turistů –, tak o cestách do destinací běžnějších. Prvně jsem byl v pouštním jižním Maroku, ve starodávné Gruzii, v – na majestátní Ararat se dívajícím – Jerevanu, na historické Maltě. Nejčastěji jsem byl v Řecku, dokonce sedmkrát, a v Itálii (ze zemí nesousedních), ale nejvícekrát díky mnoha akcím AfD v Německu. Také v Rakousku a Maďarsku. Tyto cesty jsou obrovským poučením, je to nepřetržitý učební proces. Člověk si něco musí nastudovat předem, něco pochyťtí tam. Jsou i nečekaná překvapení. Pro mne byl největším poměrně málo známý polský

Toruň (město Koperníkovo) a německý Trevír se svou Marxovou nechvalně proslavenou sochou. O tom všem se píše v této knize.

Jsou v ní popisovány nejen věci a události lokální, které se určitě nedají napsat bez uskutečnění takové cesty, ale jsou tam rozebírána i témata, která sice dobře znám z domova, ale v cizině jsou „nasvícena“ jinak a díky tomu se dají objevit jejich další dimenze. V těchto třech letech jsem se např. nemohl nevěnovat fenoménu masové migrace, která ničí evropskou civilizaci. Nejvíce poučné byly v tomto smyslu návštěvy Německa a v rámci nich zkušenosti s násilnými akcemi promigrantské, levičácké Antify, které často doprovázely mé přednášky a vystoupení. Byl jsem např. i v saském Chemnitzu, kde nedávno vypukly mediálně široce komentované protimerkelovské demonstrace.

Nemohl jsem se nevěnovat brexitu, resp. pokusu jedné z členských zemí Evropské unie osvobodit se ze svěrací kazajky, kterou tento centralizovaný nadstátní subjekt více a více připomíná. Nemohl jsem nezmínit zážitky z Ameriky v éře prezidenta Trumpa, který se rozhodl vyhlásit boj americkému politickému establishmentu a jeho nedemokratické ideologii. Mimořádně podnětné byly i čtyři letošní návštěvy jedné blízké země, ve které se skutečně něco děje, která se snaží vymanit se z pozice objektu dějin a stát se jejich subjektem – Maďarska.

V žádném případě se nebudu pokoušet v předmluvě převyprávět celou knihu, ani její hlavní teze. Bylo to jen naznačení obsahu, takové malé „amuse-bouche“, mohu-li použít tento kulinární pojem.

Mnoho navštívených míst je opravdu krásných. Vysokohorská, totálně prázdná a turisticky nedotčená krajina Kavkazu nedaleko Soči, poušť a moře kolem marocké Dakhly, malebná jihofrancouzská oblast Cap Ferrat nedaleko Monte Carla, zádumčivá finská jezera v naprostém klidu severských lesů, starobylé, už před mnoha tisíci lety obydlené, na vysokém kopci nad mořem se nacházející sicilské Erice atd. Snad něco z toho naznačí amatérsky pořizované fotografie, kterých je v knížce poměrně velké množství.

Možná, že si někdo povšiml, že jsem už dlouho nebyl v Číně, kterou – jak je známo – považuji za dobrý příklad nadějného vývoje (v rozporu s některými našimi bojovníky s Čínou, kteří svůj boj provádějí v bezpečí pražské kavárny a s ní spřátelených redakcí).

Pozvánky do Číny jsem dostal řadu, ale necítím v nich žádný osobní „touch“. Chtějí nějakého významného evropského politika či expolitika. To mne k vykonání tak dlouhé cesty nemotivuje.

Věřím, že si i tato moje cestopisná knížka najde své čtenáře, jako se to podařilo třem předcházejícím. Teď mne napadá, jestli ještě nějaká další knížka zápisků z cest vznikne? Budu na ni mít sílu a elán? Budou zajímavé cesty a budou z nich zápisky? A samozřejmě budou čtenáři? Uvidíme. Už teď mám však na stole asi 10 potvrzených pozvání na poslední týdny roku 2018 a na začátek roku 2019.

Václav Klaus, 5. listopadu 2018

Nikoli „Zápisky“ z cest, ale pár dojmů z konference na Rhodosu

Už jsem si myslel – když se v těchto dnech vydává má třetí kniha Zápisků z cest –, že už žádné další zápisky psát nebudu. Ale při letu zpátky z Řecka mi to nedalo.

V polovině října je na Rhodosu krásně. Zatímco dnes ráno byl v Praze jeden stupeň pod nulou, na Rhodosu jsem ležel ráno bez jakékoli přikrývky na lehátku na verandě hotelu. Pro mne, známého „ne-dovolenkáře“, byla tato návštěva velkým a příjemným zážitkem.

Rhodos se svými křižáckými hrady a opevněními je klasický mediteránní svět, vším – počasím, rostlinstvem, jídlem, hudbou, trhy v úzkých uličkách, turisty. Už jsem nebyl několik let u moře a uvědomil jsem si, jak je moře pro Středoevropana vždy, stále znovu, mimořádností. Jak se v něm ztrácí a jak respektuje jeho velikost a tajuplnost. Řekové na Rhodosu vypadají mile a dobrosrdečně, není tam žádné české přezíravé a nafoukané chování k turistům.

S Řeckem jsou v současnosti spojeny dvě krize – jedna hodně řecká, druhá přes Řecko jdoucí. Řecká dluhová krize, neřešitelná bez vnější dlouhodobé pomoci nebo návratem od eura k drachmě, už pět let ovládá nadpisy v médiích na celém světě (zejména letos od května do počátku července), ale při čtyřdenním pobytu na Rhodosu o ní nevíte. Hledáte symptomy a na povrchu nejsou vidět. Rozestavěné a nedokončené (a nedokončované) stavby by takovým symptomem být mohly, ale v Řecku (na celém Balkáně a v celém Středomoří) je to normalitou. To, co říkám, vůbec nepodceňuje to, že se polovičaté, nedůrazné a k obratu nevedoucí řešení-neřešení řecké krize, které

bylo Řecku vnučeno a které se jeho politikům hodí, lidí dotklo, ale vidět to není.

Druhou je krize uprchlická. Přes Řecko proudí statisíce uprchlíků, zejména přes řecké ostrovy sousedící s Tureckem. Rhodos je jedním z nich, ale přes něj uprchlíci – na svých, kýmisi dobře a promyšleně organizovaných trasách – nechodí. Ani jednoho uprchlíka jsem za čtyři dny neviděl. Zato jsem ve VIP salónku na letišti v Athénách mluvil s Nejvyšším komisařem OSN pro uprchlíky Antóniem Guterresem, bývalým portugalským premiérem, který se právě vracel z návštěvy ostrova Lesbos (jenž je v souvislosti s migrační krizí asi nejdramatičtější místem) a mířil do Saudské Arábie, aby přemluvil její lídry, že mají pomoci s uprchlíky z Afghánistánu. Zaměstnankyní jeho úřadu a součástí jeho velké, velmi neskromné delegace byla i jeho dcera (druhá šest let studovala vysokou školu v Plzni!) – v OSN to asi nevdá, u nás by ale pan Ištván už asi začal jednat.

Na Rhodosu jsem prožil i vídeňské volby, vítězství socialistů a relativní neúspěch Svobodných, kteří si polepšili jen o 5 %. Ukázalo se, že se starosta Häupl na svou „rudou“ Vídeň může spolehnout. Fakt, že je starostou už 21 let, ukazuje nespornou rakouskou stabilitu, ale

i příliš zatuchlé vody. Zdá se, že evropští socialisté (spolu s evropskými lidovci) migrační krizi ustojí.

Rhodoské, letos už 13. fórum tzv. dialogu civilizací přivedlo na Rhodos 350 delegátů z 60 zemí. Od profesorů a politiků až k duchovním všech náboženství a charitu dělajícím (častěji jen propagujícím) aktivistům. Vystoupil jsem v sekci nazvané „Budoucnost mezinárodních ekonomických institucí“ (můj projev je česky i anglicky na www.klaus.cz

a česky i v časopise Euro z 12. 10. 2015), kde kromě mne mluvil Filipínek (žijící ve Švýcarsku), ekonom z Malajska (pracující ve FAO v Římě), Indka, Brazilec a Francouz. Sekci moderoval ruský byznysmen (a předseda boardu washingtonské IFC). Názory se velmi lišily. Hodně mluvili o agendách, cílech a plánech OSN a podobných institucí a nechtěli slyšet mé připomínky k faktickému fungování těchto institucí. Indická profesorka (bývalá pracovnice Světové banky) mluvila jen o tom, že v rozvojovém světě chybí peníze – jen aby je tam už někdo začal rychle posílat.

Velmi mne zaujala sekce o „family values“, kterou by poslední američtí velvyslanci v ČR určitě ve zdraví nepřežili. Jeden americký černošský profesor z Texasu prosil o pomoc v boji s důsledky obrovského rozmachu homosexualismu. Řekl, že se dnešní Američané stali rukojmími jedné agresivní menšiny. Máme se prý za ně modlit. Nigerijka, Číňan, Rus i Íránka mluvili způsobem, se kterým se muselo souhlasit. Íránka, profesorka na univerzitě, v klasickém íránském hábitu (nikoli burce), dobrou angličtinou říkala, že „westernizace je cestou k morálnímu kolapsu“. Čili, na Rhodosu dominovala tvrdá obhajoba „standardních rodinných hodnot“.

Potěšili mne bývalý rakouský kancléř Gusenbauer i bývalý německý ministr obrany Guttenberg svými názory na migrační krizi – což by, ještě být v úřadu, neříkali. O problematice Středního východu s velkým nadhledem mluvil bývalý irácký ministr financí Allawi. Řada vystoupení však byla pro mne zcela absurdních – víra v mezinárodní organizace, nevíra v trh, pro mnohé z nich se zastavil čas (a jejich schopnost přemýšlet) už dávno.

Organizátorem fóra je u nás démonizovaný Rus Vladimír Jakunin. Vidí svět v nemalém počtu věcí jinak než já, ale jeho démonizace našimi médii je směšná. Lepší by bylo, kdyby uměli organizovat jiná, lepší fóra, ale to tito naši kritikové neumějí (Pražské Fórum 2000 lepší není). Svou účast na Rhodosu jsem považoval, a považuji i pohledem zpět, za obohacující a své jsem tam jasně řekl. Ať si to moji kritikové zkontrolují.

13. října 2015

Ještě neuplynul ani týden od mé cesty na Rhodos, kde se odehrávalo jiné výrazné mezinárodní fórum, „Dialog civilizací“, a už zase letím na další podobné fórum – do Soči, na tzv. Valdajský diskusní klub. Připadám si jako Ahasver, věčně bloudící člověk, navíc v situaci, kdy je toho doma dost na práci: je třeba přesvědčovat naši vládu, že musí rezolutně odmítnout vpád migrantů. Je třeba jí říci, že – pokud to ještě neví – má ve „svých“ občanech podporu a že se má o ně opřít.

Rusko moc neznám, navštívil jsem ho jenom několikrát. Soči je premiéra, dokonce jsem ještě nikdy nebyl na jih od Moskvy. První zajímavostí je srovnání letadel – do Moskvy z Prahy s ČSA, už trochu ošuntělý Airbus 319, z Moskvy do Soči Aeroflotem, zcela nový velký Airbus 330. Zaujalo mne jméno letadla – nese jméno významného ruského básníka 19. století Gribojedova. Literatura má v Rusku pořád velké slovo a úctu.

V programu již 13. setkání Valdajského diskusního klubu, které se zabývá „Válkou a mírem, resp. překonáváním konfliktů ve světě“, je na úterý večer zařazeno nečekané téma: „Ruská literatura jako zrcadlo ruského myšlení ohledně národní identity“. Nejsem si vědom toho, že bych něco takového někde jinde ve světě zažil. Ještě se k tomu vrátím.

Positivním překvapením jsou patery ruské noviny v letadle. Jsou to noviny „normální“, není to žádný bulvár, ani bulvár hrající si na serióznost. Témata jsou věčná, nikoli kdo-co-komu udělal či ukradl. Čtenář MfD by asi řekl, že jsou články nudné (a dlouhé), lidé u nás již odvykli číst, spíše „chatují“.

Malá poznámka. Když jsem před rokem letěl do Hongkongu, všiml jsem si, jak letadlo opatrně obléhá území Ukrajiny. Dnes let z Moskvy do Soči vede podle palubní televize k mému překvapení

přes východní Ukrajinu, právě přes ona neklidná místa. Ničemu nerozumím. Je to sdělení, že už se tam nebojuje? Z našich médií tento pocit nemám. Ale – jak se ukázalo – mýlil jsem se. Hodinu jsem pozoroval palubní televizi, která slibovala průběh letu přes východní Ukrajinu. Když jsme se ke kritickému místu přiblížili, letadlo zatočilo prudce doleva a Ukrajinu obletělo.

Bud' nečtu dobře pozvánky, nebo nejsou moc jasné. Myslel jsem, že jedu do Soči, a těšil jsem se na klidné procházky na břehu Černého moře. Na letišti mne posadili do auta a jeli jsme do hotelu, ve kterém se koná konference. Cesta byla hezká, ale nekonečná, moře v nedohlednu. Nakonec jsme ujeli 80 kilometrů do hotelu, který se jmenuje Poljana 1389, čímž se chce říci, že je to 1389 metrů nad mořem, v místě, kde se odehrávaly olympijské hry. Země nikoho, člověk je tu zcela izolován. Realie dnešního Ruska v nedohlednu. Zjistil jsem, že v hotelu ani nejsou nikde žádné noviny (televize samozřejmě je).

Obří hotel je trochu zvláštní – je to přenesení staveb z kanadského Whistleru a Banfu a z amerických Beaver Creek a Vail do ruského kontextu, aby měli kde bydlet vznešenější návštěvníci nedávné olympiády. Říkám-li obří, myslím tím např. to, že je chodba v přízemí čtyř částí hotelu dlouhá půl kilometru. V Alpách (ani Krkonoších) bychom něco takového nenašli, ale je to tím, že jsme malí – Kanada, USA a Rusko jsou velké. I vnitřek pokoje, který mám, je stejný jako v Jackson Hole v Teton Mountains. Náklady vybudování infrastruktury olympiády v prázdném prostoru Kavkazu musely být nepředstavitelné.

Nezanedbatelnou věcí je, že je celý prostor hotelu obehnan plotem, který není možné překonat. To je něco, co by Evropan nemohl přežít. Zde je to, zdá se, považováno za samozřejmost, ale i u nás vidím vilové rezorty těch bohatších, které jsou podobně oploceny. Směřujeme k tomu také? Až definitivně dorazí masová migrační vlna?

Sestava účastníků asi z 20 zemí je velmi slušná, ale moc jich neznám. Kupodivu oni znají mne. Přichází za mnou

- americká profesorka, že si vzpomíná, že moderovala mé vystoupení před plným sálem Georgetown University ve Washingtonu;

- anglický profesor historie vzpomíná, že poslouchal můj projev na Trinity College v Cambridge;
- ruský akademik mi říká, že jsme spolu byli na panelu v Petrohradě;
- bývalý francouzský poslanec mne prý poslouchal na univerzitě v Aix-en-Provence;
- americký profesor mi připomínal, že mne vedl na pódium, když jsem v Bostonu na Tufts University dostával čestný doktorát;
- kdosi vzpomínal na mou přednášku na Stanford University v roce 1997;
- profesor z univerzity v Ankaře mi ukazuje na svém mobilu svůj nezapomenutelný zážitek, že prezident cizí země přednáší na jejich univerzitě a píše na tabuli matematické formulky;
- jeden Rus mi říkal, že mne slyšel mluvit před týdnem na Rhodosu atd. atd.

Člověk si leckdy zoufá, že se zbytečně honí po světě, ale toto jsou důkazy, že to snad nějaký smysl má, že jsou snad někde nějaká ta semínka zasetá.

Při rozhovoru
s ředitelem
Valdajského fóra
Andrejem Bystrickým

Valdajské fórum bylo založeno v roce 2004 s cílem – cituji z úvodního programu – „říci světu něco o Rusku“. V posledních dvou letech došlo k posunu směrem „k diskusi globálních politických a ekonomických témat“.

Letošním tématem je – zjednodušeně řečeno – „Vojna a mír“ v současném světě. Nikdy mne nenapadlo, že Tolstoj chtěl původně napsat knihu s názvem Vojna a svět, proto původně použil ruské „mir“, což je „svět“. Rozdíl – podle podkladů ke konferenci – je v tom, že „mir“ ve smyslu svět se píše bez měkkého znaku na konci, ale mír ve smyslu anglického peace se rusky píše (nebo tehdy psal) s měkkým znakem. Nakonec to sám Tolstoj změnil. Já vím, že dnešní nové generace tuto hříčku už neumí ocenit.

Všeobecně zastávaným byl názor, že skončila jedna specifická éra 20–25 let od konce studené války. V této éře nebyly velké (světové) války, ani jejich hrozba, ale to se teď mění! Války už začínají být legitimizovány, i když lidé ve vyspělých zemích se už jich nechtějí zúčastňovat – jen se má bombardovat nebo vysílat drony. Potěšilo mne, že byly vesměs s úsměškem hodnoceny „humanitární intervence“ (ještě že neznají „naše“ humanitární bombardování).

Hodně se mluvilo o komunikaci. Padaly výroky „zvýšená role propagandy“, vzestup úlohy „globální komentátorské třídy“, „válka s terorismem byla myšlena jen jako metafora“, „moderní média zneumožňují racionální výměnu názorů, ale nabízejí výměnu bezcenných

Jedno z desítek interview, která jsem v průběhu fóra poskytl

informací“, „médiá jsou komunikační zbraň přinášející velmi poškozenou (distorted) realitu do myslí stamiliónů lidí“. Toto byl – zkráceně vyjádřeno – zcela dominantní názor. Díky tomu nastává „éra renesance mýtů“. Zdánlivá diverzifikace (a demokratizace) médií lidskou společnost více rozděluje, než spojuje.

Byla zdůrazňována zvýšená fragmentace světa (mluví spolu jen lidé patřící do těchto jednotlivých fragmentů) a výsledkem je snížená říditelnost (governability) společnosti.

Čínský novinář vtipně zakončil své vystoupení slovy „demokracie je dobrá věc, ale nikoli demokracie na vývoz“. Mluvil o „public goods“ a o omylech humanitárních intervencí.

Mimořádná byla diskuse o ruské literatuře ve vazbě na „válku a mír“. Už dlouho jsem srovnatelně kvalitní diskusi neslyšel, u nás nic takového neexistuje. Silně zazníval názor, že ruské povědomí bylo po staletí vytvářeno i ruskou literaturou a že asi není žádná země na světě, kde by politikové citovali básníky a spisovatele tak často jako v Rusku. Sestava řečníků byla skvělá, připomenul jsem si znovu jména spisovatelů, která jsem už více než čtvrt století neslyšel. Literatura je stále součástí ruské společenské diskuse – debata o tom, že to, co řekl Konstantin Simonov o Němcích v roce 1942 (před Stalingradem) je pochopitelné a omluvitelné, ale to, co – velmi podobného – řekl v roce 1945 Erenburg, když už byla válka skoro skončena, omluvitelné není. Zda byla ta či ona báseň napsaná na přímou

Akademický ředitel Valdajského fóra Fjodor Lukyanov

objednávku Stalina nebo zda vyjadřovala atmosféru doby a chtěli ji slyšet miliony lidí? Stejně zajímavá byla i diskuse o kvalitě literárního díla běloruské spisovatelky Alexejevičové, která před několika týdny dostala Nobelovu cenu za literaturu, a bylo to srovnáváno s ruskými nobelisty Pasternakem, Šolochovem, Solženicynem, Brodským. Takové diskuse už u nás nevedeme. Znamý spisovatel Jerofejev řekl, že literatura je sice zrcadlo (jak bylo v názvu panelu), ale velmi často zrcadlo nejen subjektivně zabarvené, ale i křivé.

Pěkná byla debata o Středním východě – Rus, Angličan, Izraelec, Iránc, Egyptan a Palestinec, vesměs relevantní lidé. Několik myšlenek – Irán je na Středním východě jediný národní stát, zničení režimu většinou v tomto prostoru zničí stát, ruské bombardování nevyřeší situaci v Sýrii, stejně jako neřeší situaci americké bombardování kdekoli ve světě, nikdo nechápe, proč Západ nehledá zdroje peněz teroristů, ISIS je produkt domácí, aby byl využit Západem, USA nevznášá v Saudské Arábii otázku lidských práv. Všichni říkali

„tak zvané arabské jaro“. V navazujícím panelu řekl bývalý rakouský kancléř Schüssel, že arabské revoluce není třeba kritizovat, prý byly autentické. Ptal jsem se ho, zda to myslí vážně.

Samostatný panel měl ruský ministr zahraničí Lavrov, jako vždy klidný a věcný. Obhajuje ruský zásah v Sýrii a jasně říká: jestli teď Západ kritizuje Rusko, pak přiznává, že chtěli svrhnout Asada vojenskou silou. Možná, že to všichni vědí, ale já považuji za netriviální jeho tezi, že na Středním východě (v Turecku i jinde) miliony uprchlíků už léta jsou. Novinkou je to, že se právě teď vydali na pochod do Evropy! Kdo je právě teď k tomu inspiroval? Zaujalo mne i to, že Lavrov považuje G20 za seskupení všech zájemců o to, aby se stali členy Rady bezpečnosti (která už dávno vyžaduje změnu právě v tomto směru), a proto ho považuje za seskupení relevantní. Stále se mluví o nezbytnosti dialogu a Lavrov s úsměvem říká, že se za poslední rok setkal s americkým ministrem zahraničí Kerrym 15krát – ale to evidentně nestačí.

Vystoupil jsem s projevem v závěrečném panelu, kde kromě mne mluvil předseda iránského parlamentu Larijani, bývalý americký velvyslanec v Rusku Matlock (byl také velvyslancem v Československu v letech 1981–1983) a ruský prezident Putin.

Tématem tohoto panelu byly současné hrozby, ale – nejen tento panel, ale celé tři dny Valdajského fóra – viděly hrozby jako hrozby externí. Název mého vystoupení byl proto pro leckoho překvapivý

– The Threat is Us (hrozbou jsme my sami). Text je anglický (i český překlad) na mé webové stránce (www.klaus.cz), a proto ho nebudu opakovat. Do tohoto panelu se moc nehodil, dominovalo téma Sýrie, ale intelektuální, tedy nikoli přímo politický text, byl pro mnohé pozitivním překvapením. Nejvíce se nelíbil mému dlouholetému příteli, bývalému rakouskému kancléři Schüsselovi, prý jsem na Evropu moc přísný.

Vrcholem Valdajského fóra bylo samozřejmě vystoupení prezidenta Putina, vedle něhož jsem na pódiu čtyři hodiny seděl. Nemožu nezmínit jednu věc, kterou Rusové považují za samozřejmost (v ruské tradici asi samozřejmostí byla). Putin přijel se zpožděním 110 minut. Ukázalo se, že revoltovat jsem chtěl jedině já – všichni ostatní trpělivě čekali. Připravená galavečeře pro 300–400 lidí se k hrůze hotelového personálu kvůli tomu vůbec nekonala. Měla být v 8 hodin večer a v 11 hodin jsem viděl prázdný sál a vyšňožené číšnice smutně čekající, jestli se něco bude, nebo nebude konat.

Putinův projev byl kvalitní. Předem, v den zahájení fóra, jsme dostali úvodní dokument Valdaje. Zdá se mi, že ho psal stejný člověk, který psal podklad pro prezidentův o čtyři dny později přednesený projev. Projev to byl klidný, uvážlivý, „měkce“ pronášený, žádné silné

výrazy neobsahoval. Pro někoho, kdo zná jeho nedávná vystoupení, nikoli překvapující. Jeho základní postoj k situaci na Ukrajině a v Sýrii v podstatě sdílím. Tři zajímavé teze:

- islamisté dnes kompromitují islám;
- islamisté dnes nebojují za ideály (či ideologii), ale za velmi přzemní věci – peníze, teritorium atd.;
- terorismus není nepřítel, terorismus je metoda (což se snažím podobnými výrazy říkat už druhé desetiletí).

Rozhodující jsou však pro Putina vždy odpovědi na otázky, které si evidentně užívá, a – jak mi říkal jeden z ruských účastníků – ztrácí při nich pojem času. Všechno je to live vysíláno – celé hodiny – na různých televizních kanálech. Seděl jsem na pódiu vedle něho a „trpěl jsem“. Ne obsahem, ale délkou a svou ne-rolí v této diskusi.

Jednou věcí je, že to Putina baví, druhou je to, že je to unikátní dialog prezidenta s miliony ruských občanů, často opakovaný a mediálně šířený dialog, který – snad – jistou potřebnou koherenci do země vnáší. To při současné fragmentaci moderní lidské společnosti není málo. Druhou jsou – podle mne příliš extenzivní – odpovědi, které